

Molėtų žydų tragedija ir ją atspindinčių bylų falsifikavimo klausimai

Straipsnio tikslas – atskleisti Utenos apskrities ir Utenos apskrities Molėtų valsčiaus KGB skyrių sudarytų bylų patikimumo trūkumus ir šiuo pavyzdžiu parodyti būtinybę plėsti tokių bylų tyrimo metodologiją.

ĮVADAS

Vertinant tiek apskritai KGB (MVD) sudarytas baudžiamąsias bylas, tiek tas, kuriose atsispindi Molėtų sukilėlių būrio veiklos ir Molėtų žydų sušaudymo aplinkybės, svarbu atkreipti dėmesį į faktą, kad įvairių KGB tardytojų atliktas sukilėlių būrio narių veiklos tyrimas, padarytos išvados ir jų pagrindu paskelbti nuosprendžiai buvo ne kartą užprotestuoti ir kasaciniai skundai patenkinti dar sovietinių institucijų. Yra atvejų, kai nuteistasis kasacinį skundą teikdavo pakartotinai vis aukštesnėms instancijoms ir galiausiai jo papasakota įvykių versija būdavo pripažįstama teisinga, t. y. visuomet neatmestina tikimybė, kad nuteistasis traktuoja įvykius savaip arba skundžiasi teisminio persekiojimo neobjektivumu nebūtinai dėl to, kad siekia išvengti bausmės ar ją sušvelninti, bet tiesiog dėl to, kad jo, o ne liudytojų pasakojimai ar tardytojo užrašytos ir kaltinamojo pasirašytos tų pasakojimų versijos yra tiesa. Sovietinį, o ypač stalininį, Lietuvos istorijos laikotarpį tiriantiems istorikams tokie teiginiai gali

pasirodyti netgi banalūs (sovietinį, o ypač vadinamųjų *troikų*, teisingumą kritikuojančios literatūros apstu), bet daugelis tų, kurie varto saugumiečių sudarytas bylas, linkę tai pamiršti. Viena priežasčių gali būti ta, kad iš pirmo žvilgsnio Lietuvoje čekistams lyg ir nebuvo didelio poreikio falsifikuoti faktus, nes prieškarinis, o ypač pokario, pasipriešinimo judėjimas buvo bendranacionalinis, jame dalyvavo dešimtys tūkstančių žmonių ir sovietiniams teismams (kad ir *troikom*s) buvo netgi sunku prašauti pro šalį ir nuteisti tuose įvykiuose visai nedalyvavusį žmogų. Vis dėlto baudžiamųjų bylų tyrinėjimo praktika rodo, kad tokia tiesa apgaulinga. Šalia „teisingai“ sudarytų bylų, t. y. tokių, kur žmogus nuteisiamas už realų pasipriešinimą sovietams, pasitaiko ir visiškai su-falsifikuotų (o kadangi taip būna retai, jų tyrinėtojas to tiesiog nesitiki ir tokie atvejai sunkiai pastebimi).

Tas pat pasakytina ir apie bylas, kuriose atsispindi Holokausto įvykiai. Be to, šiuo atveju visada pavojinga pamiršti faktą, kad greičiausiai nėra bylų, kuriose asmuo buvo teisiamas vien už dalyvavimą žydų žudynėse ar už tai, kad prisidėjo prie jų persekiojimo. Paprastai tokiose bylose pagrindinis kaltinimas buvo teisiamojo kova su sovietų valdžia (dalyvavimas Birželio sukilime, tarnyba lietuvių policijoje, pro-sovietinių partizanų gaudymas ir pan.), o Holokausto įvykiai jose tėra to „svarbes-

nio“ nusikaltimo priedėlis. Tai reiškia, kad Holokaustą atspindinčiose bylose teisėjai ir kiti teisminio persekiojimo vykdytojai iš vienos pusės ir teisiamieji iš kitos pusės visuomet buvo ideologiniai priešininkai ir ši aplinkybė negalėjo neturėti įtakos bylų sudarytojų darbui.

Šiuos teiginius neblogai iliustruoja 1941 m. Birželio sukilimo Molėtų valsčiuje dalyvio, vėliau (trumpai) Molėtų policininko, pokariu du kartus nuteisto, atkurtoje Lietuvoje reabilituoto, vėliau dereabilituoto ir pakartotinei reabilitacijai pristatyto Molėtų valsčiaus Aktapolio kaimo gyventojų Broniaus Žvinio bylos istorija. Nors rasti dokumentai neabejotinai liudija, kad susidorojimo su žydais laikotarpiu (1941 m. liepos viduryje–rugpjūčio mėn.) B. Žvinio Molėtuose jau nebebuvo (jis tarnavo policininku Vilniuje), bet būtent jo veiklos 1941 m. vasarą tyrimas atskleidė toliau išdėstyta įvykių Molėtuose vaizdą ir tai, kas šiuos įvykius trukdo atkurti.

ŽYDŲ ŽUDYNĖS MOLĖTUOSE: EIGA IR SVARBIAUSI DALYVIAI

Kilus karui, Molėtų apylinkėse, kaip ir visoje Lietuvoje, įsiplieskė sukilimas. Vienas svarbesnių jo židinių buvo Aktapolio kaimas, Dubingių kunigo Jono Žvinio, vieno iš sukilimo vadų, gimtinė. Čia veikusi sukilėlių grupė (per kelias dienas ji išaugo iki 20 žmonių) didesniuose mūšiuose nedalyvavo, tik spėjo sutrukdyti sutaisyti anksčiau nutrauktą Molėtų–Alantos–Anykščių telefono ryšio liniją¹. Vėliau ji jungėsi su kitų kaimų partizanų grupėmis. Sukilėliams įsitvirtinus Molėtuose (greičiausiai tai įvyko 1941 m. liepos 1 d.), čia, kaip ir visoje Lietuvoje, buvo sukurtas vykdomasis komitetas. Jo nariai: kun. J. Žvinys, buvęs Molėtų vls. sekretorius Alfonsas Žukauskas, gimnazijos

mokytojas Janušauskas, Molėtų pašto viršininkas Budrys ir smetoninių laikų Molėtų vls. seniūnas Mykolas Umbrasas. Šios grupės valdžios garantu tapo apie 100 ginkluotų vyrų būrys, dislokuotas buvusiose Šaulių sąjungos patalpose. Iš šio būrio buvo atskirta 10 policininkų grupė (vienas iš policininkų buvo kun. J. Žvinio brolis Bronius Žvinys, grupės vadu paskirtas iš Eigulių kaimo kilęs Juozas Žvinys). Kiek netradiciškai ši policininkų grupė buvo tiesiogiai pavaldi viso sukilėlių būrio vadovybei². Birželio pabaigoje ir liepos pradžioje vienas svarbiausių ginkluoto Molėtų būrio uždavinių buvo gaudyti sovietinį partinį-administracinį aktyvą. Greitai suimtųjų buvo pilna valsčiaus areštinė, gimnazijos ir valsčiaus valdybos rūšiai. Tarp suimtųjų buvo ir žydų, bet areštinėje jie atsidūrė ne dėl tautybės, o kaip įtariami prisidėję prie Lietuvos sovietizacijos, todėl gana greitai buvo paleisti³. Iš pradžių suimtieji nebuvo apklausiami, laukta valstybės saugumo policijos nurodymo. Išsprendus svarbiausią uždavinį – perėmus valdžią – prasidėjo valdžią perėmusių ir pokyčius aktyviai parėmusių asmenų kaita: dalis sukilėlių grįžo prie ankstesnių darbų arba savo ateitį susiejo su gyvenimu kitur. Liepos 9 d. atsistatydino ir į buvusią tarnybos vietą – Kretingos valsčių – išvyko policininkų vadas J. Žvinys⁴, maždaug tuo pat metu į Vilnių persikėlė ir jo pavaldinys B. Žvinys.

Į Molėtus atėjus vokiečiams (jų kolona įvažiavo į miestelį 1941 m. liepos 9 d.), netrukus prasidėjo represijos prieš žydus. Žydai greičiausiai sudarė didesnę miestelio gyventojų dalį, turėjo keturias sinagogas, visas Kauno gatvėje. Gavęs nurodymą iš apskrities centro Utenos, Molėtų policijos viršininkas Tomas Valiukonis įsakė visus žydus suvaryti į tris vietas S. Dariaus ir S. Girėno, Kauno ir Ažubalių gatvėse, kur jie buvo laikomi apie tris savaites. Per tą

laiką moterys ir vyrai kasdien buvo varomi į darbus – taisyti kelių, atstatyti tiltų, ruošti malkų. Kai tik žydai buvo sutelkti, valsčiaus seniūnas įsakė visą jų kilnojamąjį turtą suvežti į dvi vietas Vilniaus gatvėje – į žydų Gordono ir Rudaševskio namus.

Likus dienos iki masinio sušaudymo visi žydai buvo iškratyti. Prie pastatyto greta sinagogos stalo susėdo žydų turto paskirstymo komisijos nariai: policijos viršininkas T. Valiukonis, jo padėjėjas Jonas Gužas, Antanas Saulevičius, Tadas Žvinys ir keletas kitų nenustatytų asmenų. Žydai po vieną ėjo prie stalo ir buvo apieškoti. Iš 800–900 žmonių tą dieną buvo atimti 25 laikrodžiai, apie 5 000 rublių, apie 20 auksinių žiedų, keletas auksinių ir sidabrinų šaukštų. Visa tai perduota policijai⁵.

Tą pačią dieną pradėta rengti ir masinė kapavietė: iki kitos dienos ryto (darbas baigtas 4–5 val. auštant) 40–50 žmonių iš Molėtų miestelio, daugiausia Molėtų batsiuvių artelės darbininkai (batsiuvių artelės viršininkui Kazimierui Česiuliui paskambino policijos viršininkas T. Valiukonis ir K. Česiulis paskyrė visus savo darbuotojus⁶), pusantro kilometro atstumu nuo tuometinės miestelio ribos (tilto per Siesarties upę) iškasė 60 m ilgio, 4 m pločio ir 3 m gylio griovį. Egzekucijos pradžia užtruško, nes buvo laukiama atvykstant vokiečių karininkų, kurie turėjo vadovauti sušaudymui. Dalis duobkasių buvo paleisti namo, dalis palikti, o kai kurie patys pasiliko „iš smalsumo“, nes nujautė, kas turėtų įvykti. Apie 12 val. iš apskrities centro Utenos atvažiavo 3 vokiečių karininkai su vertėju. Jie įvertino duobkasių darbą ir apie 3 val. po pietų Molėtų pagalbinio policijos būrio policininkai atlydėjo pirmąją pasmerktų žydų grupę, kurią sudarė stipresni vyrai ir jaunuoliai. Šią grupę lydėjo apie 15 ginkluotų žmonių, kitas – dvi lietuvių policininkų komandos: pirmoji nuo geto iki miestelio ribos, paskui

antroji keliu link Videniškių iki sušaudymo vietos. Dalis policininkų sudarė ir šaudymo komandą (15–30 žmonių), yra liudijimų, kad vokiečių pasiūlymu į ją susibūrė savanoriai⁷. Žydai buvo suvaryti į griovį ir vadovaujantis vokiečių karininkas, pistoletu iššaudamas pirmas, davė ženklą lietuvių policininkams.

Sušaudytų žydų kilnojamas turtas buvo pardavinėjamas gyventojams. Tie, kurie suiminėjo ir šaudė žydus, jų daiktus ėmė pirmiausia be jokio atlygio ir apskaitos. Tokiomis pat sąlygomis žydų turto gavo ir tie, kurie iškasė ir užkasė duobę. Kas liko, buvo pardavinėjama visiems už nedidelę kainą.

1941 M. VASAROS ĮVYKIŲ MOLĖTUOSE ATKŪRIMO PROBLEMA

Pokariu sovietams pradėjus Molėtų valsčiaus Birželio sukilimo dalyvių, lietuvių savivaldos pareigūnų (tarp jų ir susijusių su Holokaustu) ir kitų antisovietiška nusiteikusių asmenų teisminį persekiojimą, čekistų pastangomis buvo sudaryta apie 20 baudžiamųjų bylų, kuriose atsispindi 1941 m. vasaros įvykiai Molėtuose. Kaip jau minėta, šiuos įvykius nelengva atkurti ne tik dėl natūralių ir metams bėgant vis didėjančių liudytojų atminties spragų, netiksliai įsimintų detalių bei dėl to pasakojimuose atsirandančių prieštaravimų, bet ir dėl to, kad čekistai, sudarydami šias bylas, regis, neatsispyrė pagundai tiesą sumaišyti su melu (t. y. ne tik visur prikaišioti ideologizuotos įvykių interpretacijos, bet ir klastoti pačius faktus).

Savą vaidmenį čia suvaidino keli liudytojai. Ištyrus jų įnašą į baudžiamųjų bylų sudarymą būtų galima geriau suprasti šių bylų falsifikavimo (jo masto visose Lietuvos ypatingajame archyve (toliau – LYA) saugomose baudžiamosiose bylose nusta-

tymas – kol kas neišspręsta problema) mechanizmą.

Pirmasis 1941 m. vasaros įvykių Molėtuose „žinovas“ buvo 1903 m. miestelyje gimęs ir čia gyvenimą praleidęs (gyveno Inturkės g. 37⁸) mažaraštis⁹ Michailas Vasiljevičius Pavlovas (VKP(b) narys nuo 1948 m.). Keli jo biografijos faktai, kuriuos pavyko rasti, liudytų, kad sovietmečiu jo karjera nesusiklostė sėkmingai. Nuo 1945 m. jis lyg ir dirbo Molėtų vykdomojo komiteto pirmininku¹⁰, bet netrukus nusileido socialiniais laipteliais žemyn – 1948 m. jau buvo Molėtų elektros pastotės elektrikas¹¹.

Apie jo „antraeiles pareigas“ baudžiamosiose bylose pirmasis prakalbo Uosipių kaimo gyventojas Vincas Pečiulis, už tarnybą Molėtų sukilėlių būryje ir žydų šaudymą (visa dabar turima V. Pečiulio medžiaga rodo, kad su Holokaustu jis nesusijęs) 1949 m. vasario 9 d. MVD karo tribunolo Utenoje nuteistas 25 metams¹². Jau sėdėdamas Utenos kalėjime V. Pečiulis iš kameros draugų patyrė, kad daugelyje jų bylų liudijo M. Pavlovas. Vartant Utenos apskrities čekistų surinktą tardymo medžiagą aiškėja, kad tai tiesa: mūsų duomenimis, M. Pavlovas liudijo nagrinėjant Molėtų sukilėlių (pagalbinių policininkų) Jono Žvinio¹³, Igno Aleksiejūno, P. Umbraso¹⁴, Vinco Pečiulio¹⁵, V. Kavalnio¹⁶, Leono Šilinsko¹⁷, Broniaus Žvinio¹⁸, Videniškių kaimo policininko Stepo Aleksiejūno¹⁹ veiklą.

Gauti „etatinio“ liudytojo vietą ir patarnauti Utenos apskrities Molėtų valsčiaus

KGB skyrių tardytojų interesams M. Pavlovui padėjo keletas būsimos „karjeros“ požiūriu palankiai susiklosčiusių biografijos faktų. Per pirmąją sovietinę okupaciją (1940–1941 m.) jis spėjo pagarsėti tarp Molėtų gyventojų prokomunistinėmis nuostatomis, daugelis jį kaltino „prisidėjus prie buožių šeimų išvežimo“²⁰, dėl ko 1941 m. Birželio sukilimo dalyviai netruko jį suimti. Taigi tą vasarą kažkiek laiko²¹ jis praleido Molėtų areštinėse ir Utenos kalėjime, o paskui buvo paleistas ir be didesnių bėdų sulaukė sovietinės kariuomenės sugrįžimo. M. Pavlovo areštinėse praleistas laikas, priverstinė pažintis su Molėtų pagalbiniais policininkais ir policininkais tapo tuo kapitalu, kuriuo pokariu čekistai naudojosi siekdami parodyti, jog vienas ar kitas buvęs Molėtų sukilėlis, policininkas ar karo metų lietuviškos savivaldos pareigūnas ne tik buvo sovietų valdžios priešas (pvz., savanoriškai kovojo su sovietų valdžia 1941 m. birželio mėn.), bet ir vykdė kokius nors didesnės bausmės vertus nusižengimus.

Visų M. Pavlovo liudijimų turinys – du siužetai: 1) kaip jis buvo suimtas ir 2) kaip jis sėdėjo Molėtų areštinėse ir Utenos kalėjime. Visi jo apklausų ir akistatų su kaltinamaisiais protokolai surašyti pagal įprastą apklausų ir akistatų protokolų trafaretą ir neabejotinai pasirašyti jo ranka, t. y. iš pirmo žvilgsnio atrodo nepriekaištingai, išoriškai niekuo neišsiskiria iš kitų. Kad protokoluose užrašytas melas, galima pastebėti tik lyginant skirtingose bylose M. Pavlovo dėstomas įvykių versijas (žr. 1 lent.).

1 lentelė. Michailo Pavlovo gyvenimo 1941 m. birželio–rugpjūčio mėn. versijos įvairių bylų tardymo protokoluose

Apklauso data	Kalinimo trukmė	Kas suėmė	Asmenys, su kuriais kalintas Molėtuose
1944 10 25 ²²	Apie suėmimą ir kalinimą nekalbama. Apie buvimą laisvėje sakoma: „[...] negaliu pasakyti, ar Šilinskas Leonas dalyvavo žydų pogromuose, nes tuo metu kasiau duobes žydams [...]“. Šis teiginys nelogiškas, nes žydų sušaudymo išvakarėse jokių pogromų negalėjo būti, bet iš jo aišku, kad rugpjūčio 28 d., kai buvo kasamas masinės kapavietės griovys, M. Pavlovas buvo laisvas.	Neminima	Neminima
1946 12 22 ²³	Kalintas nuo 1941 m. liepos pradžios iki pirmųjų rugsėjo dienų.	– “ –	Petras Panavas, Petras Vidžiūnas ir daug žydų
1947 01 16 ²⁴	Kalintas nuo 1941 m. liepos mėn. iki 1941 m. rugsėjo pradžios.	– “ –	Petras Panavas, Petras Vidžiūnas, Petras Kraujelis, Balys Šilinskas ir keletas nepažįstamų žydų
1947 02 05 ²⁵	Suimtas 1941 m. rugpjūčio 23 d. Tvirtina: „Sėdėjau kalėjime Molėtuose du mėnesius.“	Vokiečių valdžia	Neminima
1947 03 16 ²⁶	Suimtas 1941 m. birželio pabaigoje, paleistas po rugpjūčio 29 d., nes, „kas liečia [...] žydų [...] sušaudymą, tai man neteko matyti [...], nes aš tuo metu buvau suimtas“.	Kun. Jonas Žvinys ir Petras Poviliūnas iš Kijelių kaimo	Petras Pelakauskas
1948 11 09 ²⁷	Suimtas „pirmosiomis vokiečių atėjimo į Molėtus dienomis“, o, kaip jau minėta, vokiečių kolona į Molėtus įvažiavo liepos 9 d. Iki kada kalintas, neminima.	Petras Poviliūnas, Antanas Pivoras, Vincas Pečiulis ²⁸	– “ –
1951 05 29 ²⁹	Suimtas „pirmosiomis vokiečių okupacijos dienomis“. Kalintas iki 1941 m. rugpjūčio pradžios, nes sako: „[...] vasarą aš asmeniškaiėjau Molėtuose gatve ir mačiau, kaip V. Kavalnis stovėjo sargyboje prie sinagogos [...], dalyvavo [...] masiniuose žydų [...] areštuose“, vadinasi, iki ketvirtosios liepos savaitės arba iki pirmosios rugpjūčio savaitės, kada prasidėjo ir baigėsi masiniai žydų areštai.	Vincas Kavalnis su kitais sukilėliais	– “ –
1951 06 26 ³⁰	Suimtas 1941 m. birželio 26 ar 27 d. Molėtuose gatvėje. „Po to mane perkėlė į Molėtų kalėjimą [...], kur laikė 6 d., po to į Utenos kalėjimą, iš kurio [...] paleistas po dviejų savaičių.“ Vadinasi, galėjo būti paleistas pasibaigus masiniams žydų areštams, todėl logiška, kad tvirtina: „[...] apie V. Kavalnio dalyvavimą suėmimuose [...] nieko nežinau.“	K. Liubartas, Petronis iš Vilijočių k., V. Kavalnis	Molėtuose rūsyje, paskui areštinėje „su manimi kalėjo 10 kitų suimtųjų [...], kurių aš nepažinojau, tarp jų buvo ir žydų“.

1955 03 30 ³¹	Suimtas 1941 m. birželio pabaigoje, sako, kad „tiksliai datos neprisimenu“. Rugsėjo 28 d. buvo laisvas, nes tvirtina: „[...] buvau išvartas kasti duobės. Per sušaudymą buvau 10–15 m atstumu nuo duobės ir mačiau B. Žvinį egzekucijos vietoje apsirengusį civiliais drabužiais, su šautuvu.“	„Mane suėmė gatvėje Petronis, vardo nežinau, iš Molėtų rajono Vilijočių kaimo.“	Neminima
1955 06 02 ³²	Suimtas 1941 m. birželio pabaigoje savo namuose Molėtuose. Iki kada kalintas, neminama.	Klemas Liubartas ir Vincas Kavoliūnas iš Kavalniškių k.	– “ –

1955 m. V. Pečiulio byla buvo persvarstyta, pasikeitė tardytojai, užsimiršo kažkada sukurtos legendos. Realiau įvykius prisiminti lengviau, tad gal dėl to tada M. Pavlovas galų gale išdėstė, mūsų manymu, daugmaž teisingą savo suėmimo versiją. Per 1955 m. birželio 2 d. apklausą jis papasakojo, kad 1941 m. birželio pabaigoje į jo namus Molėtuose atėję partizanai Petras Poviliūnas, Pivoras (tarp sukilėlių buvo du Pivorai – Petras, Zigmo sūnus, iš Kazokų kaimo ir Antanas, Gabrio sūnus, iš Molėtų, tad neaišku, kurį M. Pavlovas turėjo omenyje), Sabaliauskas³³, Vincas Pečiulis norėjo jį suimti, bet buvo atkalbėti Sabaliausko. Kad sukilėliai „tikrai buvo atėję“, anot M. Pavlovo, galįs patvirtinti jo kaimynas Antanas Zaremba, kuris tuo metu pas jį svečiavosi. Vis dėlto kitą dieną sukilėliai M. Pavlovą namuose suėmė. Tą padarė K. Liubartas ir V. Kavoliūnas iš Kavalniškių kaimo³⁴. Šią versiją patvirtino, atrodo, nesuinteresuotas meluoti A. Zaremba³⁵.

Kitas „etatinis“ liudytojas Petras Pelakauskas buvo batsiuovys, 1941 m. dirbo Molėtų batsiuvių artelėje. 1964 m. jis gyveno Molėtuose, Tarybų a. 2-6, taigi pačiame miesto centre, šalia pagrindinių valdžios institucijų, dirbo kooperatyve³⁶. Čekistams jis buvo parankus tuo, kad 1941 m. rugsėjo 28 d. su visa batsiuvių artele kasė duobę būsimai žydų kapavietei. Išskyrus šį epizodą, kitokių temų P. Pelakausko pasakojimuose nėra, nors bent keletą molėtiškių pagalbinės policijos būrio narių jis galėjo pažinoti, matyti juos gatvėje ir tiesiog patvirtinti, kad jie užsiėmė „antitarybine veikla“. Be to, P. Pelakauskas niekur nemini M. Pavlovo papasakoto epizodo, neva, pastarajam sėdint Molėtų areštinėje, kun. J. Žvinys atvedęs ten P. Pelakauską ir dar trenkęs jam pistoletu per galvą, o po to būsimieji liudytojai keletą dienų kartu sėdėję areštinėje³⁷.

2 lentelė. Petro Pelakausko liudijimai apie masinį žydų sušaudymą Molėtuose

Apklauso data	Su kuo kasė duobę	Kur buvo egzekucijos metu	Šaudymo komandos nariai	Asmuo, kurio byloje liudyta
1944 08 01 ³⁸	Neminima	Neminima	B. Šilinskas, A. Lomauskas, P. Povilionis iš Kijėlių k., F. Vidžiūnas iš Lakesos k. ir „eilė kitų, kuriuos aš pažįstu iš matymo, bet nežinau pavardžių“	B. Šilinskas, A. Lomauskas, P. Pavilionis, F. Vidžiūnas

1947 04 26 ³⁹	Neminima	Neminima	Neminima	A. Čivilis
1948 10 06 ⁴⁰	– “ –	– “ –	Vincas Pečiulis	V. Pečiulis
1948 12 09 ⁴¹	„1941 m. liepos ar rugpjūčio mėn., tikslios datos neprisimenu, aš su kitais Molėtų gyventojais, kurių pavardžių neprisimenu, [...] kasiau kapą [...] žydų tautybės piliečiams.“	100–150 m atstumu nuo duobės	– “ –	– “ –
1949 02 09 ⁴²	Su draugais: „Aš pasakiau vokiečiui, kuris mus vertė kasti duobę, kad pritryniau koją ir dirbti negaliu. Vokietis mane ir kai kuriuos draugus atleido nuo darbo. Aš paėjau į šoną [...], todėl mačiau teisiąją (Pečiulį) sukilėlių tarpe, kurie šaudė žydus, pastatytus prie duobių.“ ⁴³	150 m atstumu nuo duobės	– “ –	– “ –
1951 03 22 ⁴⁴	Neminima	„Kuomet iškasė duobę, visus kasėjus pasiuntė į Molėtus, o man skaudėjo koją ir mane paliko per 100 metrų nuo duobės.“ ⁴⁵	Neminima	V. Kavalnis
1951 06 26 ⁴⁶	„Visi kasę duobę išsivaikščiojo namo [...], o aš ir Šilinskas Donatas iš Molėtų pasilikome prie duobių. Kitų neprisimenu.“ ⁴⁷	„[...] ant kalnelio šalia duobių ir gerai viską mačiau.“	– “ –	– “ –
1955 06 06 ⁴⁸	„Visų neprisimenu [...]. Šalia manęs tada buvo Molėtų m. gyventojas Jonas Stažys, s. Stasio.“	Maždaug 50 m nuo sušaudymo vietos	V. Pečiulis, kitų nemini	V. Pečiulis
1957 05 30 ⁴⁹	„Visus, dalyvavusius griovio kasime, paliko vietoje užkasinėti lavonus.“	Neminima	Jurgis Vidžiūnas, Jonas Vidžiūnas	Jurgis ir Jonas Vidžiūnai

1965 01 23 ⁵⁰	Su J. Kanapecku, B. Šilinsku, F. Šilinsku, M. Kulbiu, S. Mozūra, M. Žviniu, M. Pavlovu, D. Šilinsku, L. Vasiliausku. „Galėjo būti apie 30 vyrų.“	Apie 40–50 m nuo duobės	Sabaliauskas, B. Žvinys, J. Lapinskas, J. Starkus, J. Vidžiūnas, F. Vidžiūnas, P. Poviliūnas, Lamauskas („vardo nežinau“), S. Šilinskas, Jurgis Vidžiūnas, Jonas Vidžiūnas, S. Aleksiejūnas, A. Čivilis	J. Budrys, A. Vidžiūnas, B. Žvinys, J. Starkus, M. Narcevičius
1965 12 16 ⁵¹	Neminima	„[...] visą laiką buvau prie duobės maždaug 40 m atstumu.“	B. Žvinys, P. Poviliūnas, S. Šilinskas, Jurgis Vidžiūnas, Jonas Vidžiūnas	J. Budrys, A. Vidžiūnas, B. Žvinys, J. Starkus, M. Narcevičius
1965 12 17 ⁵²	– “ –	„[...] aš kartu su kitais kasikais buvau nuo duobės maždaug 20–30 m nuotolyje.“	Jonas Starkus	J. Budrys, A. Vidžiūnas, B. Žvinys, J. Starkus, M. Narcevičius

2 lentelė atskleidžia ne tik prieštarų P. Pelakausko pasakojimų paletę, bet ir tai, kad jis niekad išskyrus 1965 m. apklausą) neįvardija šaudymo komandos narių, nesusijusių su konkrečia byla, ir visada mini tik tuos, kurie tuo metu tardomi, o per akistatas asmenis iš „eilės kitų, kuriuos aš pažįstu iš matymo, bet nežinau pavardės“ (žr. 1944 08 01 duomenis), visada įvardija vardais ir pavardėmis. Kaip rodo 1965 m. sausio 23 d. apklausos protokolai, metams bėgant P. Pelakausko atmintis vis gerėjo. Jis „prisiminė“ vis daugiau asmenų, jo pasakojimai kupini smulkių ir įvairių detalių.

Manytina, kad čekistai, iki 1965 m. per tardymus sukaupe nemažai 1941 m. vasaros įvykių medžiagos ir tas žinias įdėdami į tokių „etatinių“ liudytojų kaip M. Pavlovas ir P. Pelakauskas, kurių parašai buvo garantuoti, lūpas, jų versijas galėdavo padaryti tikroviškesnes. Kokį atlygį už savo „darbą“ gavo M. Pavlovas ir P. Pelakauskas, duomenų nerasta. Atkreiptinas dėmesys tik į tai, kad pokariu M. Pavlovas gyveno būte pačiame Molėtų centre. Teoriškai P. Pelakauskas galėjo pasisavinti kilnojamojo žydų

turto, nes kai jis buvo išpardavinėjamas, šaudymo komandos dalyviai ir duobkasiai, kaip minėta, galėjo jo pasiimti nemokamai. Ši nuodėmė, jeigu ir padaryta, be abejo, buvo pamiršta.

Apie Molėtų žydų tragediją pasakoja daugelis liudytojų – tiek duobkasių, tiek buvusių pagalbinių policininkų, tiek eilinių Molėtų gyventojų, bet M. Pavlovo ir P. Pelakausko liudijimai išskirtini ir analizuotini dėl to, kad jų yra gerokai daugiau ir jie įkyriau sufleruoja, kaip klostėsi įvykiai ir kas buvo jų dalyviai.

Tokie liudytojai buvo reikalingi ne visiems tardytojams čekistams, dauguma jų vis dėlto siekė adekvačiai atkurti praeities įvykius, t. y. susidoroti su realiai pasipriešinimo veikloje dalyvavusiais asmenimis, arba bijojo prarasti darbą atlikus jų veiklos reviziją. Todėl visada atkreiptinas dėmesys į, pavyzdžiui, tokius epizodus, kai Juozas Poviliūnas, 1951 m. rugpjūčio 26 d. apklausiamas MGB Utenos skyriaus vyr. tardytojo vyr. lt. Čeredničenkos, į klausimą, kodėl jis anksčiau (t. y. 1951 m. liepos 23 d.), tardomas MGB Molėtų skyriaus vyr. operatyvinio

įgaliotinio ltn. Iljinycho, teigęs, jog įtariamasis Jonas Vidžiūnas su kitais konvojavo grupę žydų į Uteną, atsakė tokių parodymų niekada nedavęs ir negalįs paaiškinti, kodėl tos dienos apklausos protokole taip parašyta⁵³. Tokie pavyzdžiai verčia neatmesti ir tokios 1949 m. sausio 9 d. 25 metams nuteisto Romo Bilinsko kasaciniame skunde esančios Utenos apskrities KGB skyriaus tyrėjų darbo charakteristikos: „Tyrimas buvo atliktas nenormaliai, jį lydėjo keiksmas, pažeminimai, grasinimai, daugelį kartų išsakyti pažadai, kad būsiu paleistas namo, jei pasirašinėsiu viską, kas man siūloma.“ Be to, R. Bilinskas pateikė neigiamą kiekvieno prieš jį liudijusio asmens charakteristiką ir nurodė 14 asmenų, kurie galėtų liudyti jo naudai, bet tyrimo procese buvo apeiti⁵⁴. Visa tai gali būti nuorodos į „nevienareikšmius“ darbo metodus taikiusius tardytojus⁵⁵.

Atkreiptinas dėmesys ir į kitokį falsifikavimo metodą 1941 m. vasaros įvykius Molėtų valsčiuje aptariančiose bylose. Pasirodo, kartais buvo svarbu ne tik tai, kas parašyta, bet ir tai, kas neparašyta.

1947 m. balandžio 22 d. 15 metų buvo nuteistas netoli Molėtų esančių Videniškių sukilėlių būrio narys Alfonsas Paliukėnas iš Ožkinių kaimo. Svarbiausias liudytojas jo byloje buvo 1940–1941 m. Videniškių apylinkės pirmininku dirbęs Pranas Bartaška. Po masinių trėmimų P. Bartaška pasisavino ištremtų A. Paliukėno tėvų karvę, tėvo kailinius ir staliaus įrankių komplektą. Prasiėjęs karui A. Paliukėnas šį turtą atsiėmė. 1941 m. liepos pradžioje Videniškių sukilėliai vežimu vežė P. Bartašką sušaudyti netoliese esančiame Šilo miške, bet šis, prisidengęs tamsa, pabėgo. Po karo jis liudijo, kad toje istorijoje A. Paliukėnas buvo vienas iš ginkluotų konvojuotojų, šaudė į jį bėgantį ir

apskritai buvo aktyvus Videniškių ginkluotų vyrų būrio narys. P. Bartaškos pasakojimą parėmė prosovietškai nusiteikęs Ožkinių kaimo gyventojas Napoleonas Čirba ir komjaunuolis Kazys Rakauskas. A. Paliukėnas visa tai neigė, dar pridurdamas, kad per tardymą buvo mušamas ir kitaip kanikinamas. Tardymo protokoluose nėra jokių detalių, kurios leistų abejoti liudytojais ir patvirtintų nuteistojo versiją, galbūt todėl Pabaltijo karinė prokuratūra nusprendė, kad A. Paliukėno argumentai neįtikinami ir jis nuteistas teisingai. Nepadėjo A. Paliukėnui ir 1955 m. rašytas skundas SSRS generaliniam prokurorui, kuriame atsiskleidė esminis šios bylos faktas: dar 1936 m. cilindrinis pjūklas A. Paliukėnui nupjovė kairės rankos plaštaką ir nuo tada jam niekas niekados ginklo į rankas neduodavo⁵⁶, jis netgi negalėjo būti Šaulių sąjungos nariu (vienas jo kaltinimo punktų). Galų gale SSRS Aukščiausiosios Tarybos 1956 m. kovo 24 d. įsaku įsteigta komisija iš naujo svarstė asmenų, nuteistų už politinius, ekonominius ir pareiginius nusikaltimus, bylas ir 1956 m. gegužės 19 d. nusprendė A. Paliukėną iš įkalinimo vietos paleisti.

Apibendrinant galima pasakyti, kad tardymo protokolai buvo svarbus dokumentas. SSRS karo tribunolų darbą prižiūrinčios institucijos, vertindamos bylas, beveik visada apsiribodavo vien protokolų (ir beveik visada tik vienos bylos protokolų) analize ir jokio nusikaltimo (net bolševikinės teisėtvarkos požiūriu) nepadaręs asmuo galėdavo likti kaltas (mūsų vertinimu, tokių yra ir tarp buvusių Molėtų sukilėlių ir policininkų, bet įvardyti šiuos asmenis būtų atskira, išsamesnės argumentacijos reikalinga tema). Šių dienų istorijos tyrėjams tokio siauro anų laikų požiūrio daugeliu atvejų derėtų vengti.

IŠVADOS

LYA saugomos KGB apskričių, valsčių, vėliau rajonų skyrių sudarytos baudžiamosios bylos yra bene didžiausia Lietuvos pokario istoriją atspindinti kolekcija. Jose esančia faktografija plačiai naudojasi valstybės teisminės institucijos, profesionalūs istorijos tyrėjai ir daugybė kitų kategorijų žmonių, kurie domisi XX a. vidurio ir antrosios pusės įvykiais mūsų šalyje. Didžiausia kiekvienos bylos dalis – liudytojų ir kaltinamųjų apklausų ir akistatų protokolai. Nuo pat to laiko, kai šias bylas perėmė nepriklausomos Lietuvos archyvų sistema, viena didžiausių problemų buvo čia užfiksuotos informacijos patikimu-

Nuorodos

¹ Apie sukilėlių operacijas žinoma tik tiek, kad medžiokliniais šautuvais ginkluota J. Žvinio vadovaujama grupelė (5–6 vyrai, tarp jų – Molėtų pašto viršininkas, Liubartas, parduotuvės vedėjas iš Videniškių, mokytojas iš Videniškių), apsistojusi nakvoti Leišio kluone prie Aktapolio kaimo, susišaudė su raudonarmiečiais ir vieną jų sužeidė, vėliau veikė Kazimieravos, Miškiškių kaimuose (būrio nario A. Umbraso ir J. Budrio akistatos protokolai, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 47482/3, t. 5, l. 27), žr. K. Liubarto ir B. Žvinio 1965 m. rugsėjo 31 d. akistatos protokolai, *ibid.*, l. 69 a. p.; B. Žvinio ir A. Umbraso 1965 m. gruodžio 13 d. akistatos protokolai, *ibid.*, l. 60 a. p.

² J. Žvinio 1949 m. sausio 25 d. apklausos protokolai, *ibid.*, b. 42956/3, l. 26–27.

³ Pagalbinis policininkas V. Žalėnas iš Juodiškių kaimo buvo suimtas dėl nelabai aiškių nesutarimų su Molėtų pagalbinės policijos būrio vadovybe ir rašte Molėtų komendantui piktinosi, kad jau net visus „žydus suimtus vėliau [...] paleido“ (turima omenyje antroji liepos savaitė), o jis vis dar buvo areštinėje, žr. *ibid.*, b. 41146/3, l. 11.

⁴ *Ibid.*, l. 27.

⁵ T. Žvinio 1945 m. kovo 24 d. apklausos protokolai, *ibid.*, b. P-16243, l. 29–30.

⁶ K. Česiulio 1944 m. liepos 22 d. apklausos protokolai, *ibid.*, b. 2789/3, l. 109.

mas. Per kelis tyrinėjimo dešimtmečius ši problema neišspręsta ir turėtų likti diskusijų objektu.

Atlikta analizė rodo, kad vienas iš įrankių, galinčių padėti atskirti teisingas žinias nuo neteisingų, yra kaip įmanoma platesnis lyginamojo tyrimo metodo taikymas neapsiribojant vienos bylos medžiaga. Lygiavertis statusas suteiktinas ir kasaciniam skundams. Tyrimo akiratyje taip pat turėtų išlikti ne tik kaltinamųjų asmenybės, jiems inkriminuojamų nusikaltimų pobūdis, bet ir teisminių persekiojimą vykdžiusių asmenų charakteristikos ir padalinių, kuriuose jie dirbo, darbo tradicijų įvertinimas.

⁷ P. Panavo 1944 m. rugsėjo 15 d. apklausos protokolai, *ibid.*, b. 2769/3, l. 76.

⁸ M. Pavlovo 1944 m. spalio 25 d. apklausos protokolai, *ibid.*, b. 1346/3, l. 17.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ M. Pavlovo apklausos protokolai, *ibid.*, b. 24139/3, l. 214.

¹¹ M. Pavlovo 1948 m. lapkričio 9 d. apklausos protokolai, *ibid.*, b. P-19795, l. 40.

¹² LSSR MVD karo tribunolo nuosprendis, *ibid.*, l. 126–127; V. Pečiulio kasacinis skundas, *ibid.*, l. 133–135, 153–154, 212–212 a. p.

¹³ *Ibid.*, b. P-14619.

¹⁴ *Ibid.*, b. 7503/3.

¹⁵ *Ibid.*, b. P-19795.

¹⁶ *Ibid.*, b. 24333/3.

¹⁷ *Ibid.*, b. 1346/3.

¹⁸ *Ibid.*, b. 47482/3.

¹⁹ *Ibid.*, b. 24139/3.

²⁰ M. Pavlovo 1951 m. birželio 26 d. akistatos su V. Kavalniu protokolai, *ibid.*, b. 24333/3, l. 66.

²¹ Nustatyti tikslų laiką iš tardymo protokolų iš esmės neįmanoma, nes, kaip bus aptarta toliau, versijų daug ir jos pernelyg prieštaringos. Neatmestina, kad V. Pečiulio kameros draugų teiginys, jog M. Pavlovas iš viso nėra sėdėjęs areštinėje, taip pat gali būti tiesa.

²² LYA, f. K-1, ap. 58, b. 1346/3, l. 17 a. p.

²³ *Ibid.*, b. 7503/3, l. 41–41 a. p.

²⁴ *Ibid.*, l. 42.

²⁵ Ibid., l. 41a.

²⁶ Ibid., b. P-14619, l. 51.

²⁷ Ibid., b. P-19795, l. 41.

²⁸ 1955 m. kovo 5 d. skunde SSRS generaliniam prokurorui V. Pečiulis pareiškė: „[...] per akistatą Pavlovas apie mano dalyvavimą jį suimant nepasakė nieko, bet po to, kai akistatą surengęs tardytojas Lebedevas įrašė į protokolą, kad aš jį suėmiau, M. Pavlovas ramiai pasirašė“, *ibid.*, l. 212 a. p.

²⁹ Ibid., b. 24333/3, l. 40.

³⁰ Ibid., l. 41–43.

³¹ M. Pavlovo apklausos protokolas, *ibid.*, b. 47482/3, l. 200–206.

³² Ibid., l. 156–157.

³³ Greičiausiai tai Eduardas Sabaliauskas, g. 1913 m., žr. Buržuazinių nacionalistinių banditų gaujų sąrašai. Utenos apskritis, Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. R-1652, ap. 1, b. 1, l. 4 a. p.

³⁴ M. Pavlovo apklausos protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 24333/3, l. 156–157.

³⁵ A. Zarembos 1955 m. birželio 13 d. apklausos protokolas, *ibid.*, l. 112–113.

³⁶ P. Pelakausko paaiškinimas saugumo komiteto įgaliotiniui Molėtų rajone, *ibid.*, b. 47482, t. 3, l. 161.

³⁷ M. Pavlovo 1947 m. kovo 16 d. apklausos protokolas, *ibid.*, b. P-14619, l. 51.

³⁸ P. Pelakausko apklausos protokolas, *ibid.*, b. 2769, l. 69.

³⁹ P. Pelakausko apklausos protokolas, *ibid.*, b. 10876, l. 53.

⁴⁰ P. Pelakausko apklausos protokolas, *ibid.*, b. P-19795, l. 36–37.

⁴¹ P. Pelakausko apklausos protokolas, *ibid.*, l. 39.

⁴² Karo tribunolo posėdžio Utenoje protokolas, *ibid.*, l. 123.

⁴³ Visų liudytojų, kurie mini vokiečius, pasakojimu, vokiečiai atvažiavo į Molėtus baigus kasti duobę, todėl jos kasimo prižiūrėti negalėjo. Visi veiksmai (kasimas, pasitraukimas į šalį ir egzekucijos stebėjimas) negalėjo vykti tuo pat metu. Nuo duobės iškasimo iki egzekucijos praėjo 10–12 val. Žydai buvo šaudomi ne „pastatyti prie duobės“, bet suguldyti duobėje.

⁴⁴ P. Pelakausko ir V. Kavalnio akistatos protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 24333/3, l. 63–65.

⁴⁵ Keista logika sveikuosius išsiųsti, o nesveiką palikti dirbti.

⁴⁶ V. Kavalnio ir P. Pelakausko akistatos protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 24333/3, l. 63–65.

⁴⁷ P. Pelakausko buvimą egzekucijos vietoje patvirtina užkasti duobės palikti D. Šilinskas, B. Slavinskas, J. Kulbis ir J. Stažys, žr. D. Šilinsko 1951 m. birželio 20 d. apklausos protokolas, *ibid.*, l. 45; B. Slavinsko 1944 m. rugpjūčio 1 d. apklausos protokolas, *ibid.*, b. 2769/3, l. 65–65 a. p.; J. Kulbio 1952 m. rugsėjo 4 d. apklausos protokolas, *ibid.*, b. 24139/3, l. 198–201; J. Stažio 1951 m. liepos 27 d. apklausos protokolas, *ibid.*, b. 24333/3, l. 51–51 a. p. Be to, J. Stažys liudija, kad jis buvo 200–300 m nuo egzekucijos vietos, „arčiau mūsų neprisileido“, ir tai turėtų būti tiesa, nes pasakojimuose apie žydų šaudymą kitur Lietuvoje teigiama, jog aplink egzekucijos vietą visada buvo organizuojama ginkluota užkarda, kad pasmerktieji nepabėgtų, ir į zoną tarp duobės ir užkardos nieko neįleisdavo, nes tai buvo pavojinga.

⁴⁸ P. Pelakausko apklausos protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-19795, l. 189–192.

⁴⁹ P. Pelakausko 1957 m. gegužės 30 d. apklausos protokolas, *ibid.*, b. 24469/3, l. 48–50.

⁵⁰ P. Pelakausko apklausos protokolas, *ibid.*, b. 47482/3, t. 3, l. 163–171.

⁵¹ P. Pelakausko ir B. Žvinio akistatos protokolas, *ibid.*, t. 5, l. 50–52.

⁵² P. Pelakausko ir J. Starkaus akistatos protokolas, *ibid.*, l. 76–76 a. p.

⁵³ J. Poviliūno 1951 m. rugpjūčio 26 d. apklausos protokolas, *ibid.*, t. 1, l. 79.

⁵⁴ R. Bilinsko kasacinis skundas SSRS generaliniam prokurorui, *ibid.*, b. 12824/3, l. 181–184.

⁵⁵ Iljinycho darbo metodika buvo paprasta: surinkęs liudytojus, kurie žino kokį nors kaltinamąjį kompromituojantį faktą, apklausos protokoluose į tokių liudytojų lūpas įdėdavo papildomų kompromituojančių detalių, kurios vėliau į kaltinamąją išvadą galėjo būti neįrašomos, jeigu jas akivaizdžiai užgožia kitų tardytojų surinkti faktai. Pvz., žr. Iljinycho užrašytą istoriją, kad Molėtų policijos viršininko pavaduotojas Petras Cibas savo svirne laikė nukauto raudonarmiečio kūną, ir P. Cibo veiklos tyrimą užbaigiančią kaltinamąją išvadą, *ibid.*, l. 43–45, 89–91. Mūsų vertinimu, į panašų tardytoją pirštu beda ir 25 metams nuteistas Stepas Aleksiejūnas iš Molėtų valsčiaus Videniškių kaimo, skunde LSSR prokurorui pasakodamas, jog tardytojas Mockevičius „atvirame pokalbyje“ jam paaiškino, kad „jis man daręs lengvatą prirašęs tik vieną [nušautą. – R. Z.] moterį, o visiems kitiems policininkams jis prirašęs šimtais, ir jei jis priešinsijąs pasirašyti [apklausos protokolą. –

R. Z.), tai prirašysiąs šimtus užmuštų [...].“ Pasak Mockevičiaus, „viskas priklauso nuo tardytojo, ir kaip jis nori, taip ir duoda parodymus liudininkai, nesvarbu, kad taip ir nebuvo“, žr. S. Aleksiejūno 1960 m. vasario 4 d. skundas LSSR prokurorui, *ibid.*, b. 24139/3, l. 506–507.

⁵⁶ A. Paliukėno 1955 m. liepos 6 d. skundas SSRS generaliniam prokurorui, *ibid.*, b. P-17438, l. 59–61.

Gauta 2018 03 28
Lietuvos gyventojų genocido ir
rezistencijos tyrimo centras,
Didžioji g. 17, Vilnius

Rimantas Zagreckas

THE TRAGEDY OF MOLĖTAI JEWS AND ISSUES OF FRAUDULENT RECORDS FILED AT COURT

Summary

One of the largest sets of documents preserved at Lithuanian archives reflecting the history of our country during the first Soviet occupation (1940–1941) and after World War II is the Fund of criminal files of the persons sentenced for their political conviction. The Fund was compiled by the Committee for State Security (*KGB – Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti*) and at present is stored at Lithuanian Special Archives. In Soviet times, this collection of records was not accessible to both professional historians and the general public. The set contains numerous documents marked *Top Secret*. It has been always believed that forgery of such type documents is unlikely. Historians investigating the stalinist era of the history of the Soviet Union have no doubts regarding fraudulent lawsuits filed against ideological opponents or any people, by whom the regime was dissatisfied. Falsification used to be a tool to deal with an enemy. At first sight, many would think that such a case in Lithuania must be different, as the fight against Soviet authorities used to be real in our country (in particular, during post-war period); unlike the events that took place in the fourth decade of the 20th century in Russia, for example.

This article contains material, proving that KGB was not interested in collecting evidence as accurate as possible. The persons invited by the KGB to present evidence did not provide exact data, while the KGB just wanted to send to prison unwanted persons for a longer time. The author has justified this fact on the basis of interrogation material of a platoon of Lithuanian rebels that was operating in 1941 in Utena county Molėtai town. The rebels contributed markedly to Jews killing by shooting to death. Moreover, the material examined by the author demonstrates systemic unruliness of that time courts, when the accused were not permitted to be provided with services of lawyers, their dissatisfaction with a trial could only be expressed through cassation complaints. All this encumbers the general assessment of such cases as well as recovery of historical facts, among them those related to the Holocaust. When examining the lawsuits filed by the KGB, the application of the comparative method should prevail in terms of number of cases being examined: material of several cases should be collated and only then conclusions drawn.